

SOCIOLOGIA FRONTIEREI ÎN CONCEPȚIA LUI F. I. TURNER UNIVERSALITATEA FRONTIEREI AMERICANE*

ILIE BĂDESCU, DAN DUNGACIU

1. CICLUL EXPANSIUNII EUROPENE MODERNE. FRONTIERA AMERICANĂ

Frontiera ca experiență colectivă este un laborator antropologic, spiritual, etnologic și chiar religios (teologic). Experiența frontierei a fost examinată *pe viu* și sistematic într-un singur caz, acela al frontierei americane, mai precis al *înaintării spre vest*, o uriașă *mișcare* de populații desfășurată pe parcursul a circa patru sute de ani (din secolul al XVI-lea când primii „oameni ai frontierei” – spanioli, francezi și englezi – au pus piciorul pe pământul Americii, până în secolul al XIX-lea când deja „pionierii” noii lumi erau pe țărmul Pacificului. „Pe la 1840, pionierii erau pe malurile Pacificului; pe la 1890, marile platouri erau deja locuite”, cf. M. Ridge și R. A. Billington eds. *American Frontier Story. A Documentary History of Westward Expansion*, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1969, p. 2). Înaintarea spre vest a fost cel mai semnificativ fenomen la scară planetară din ultimul mileniu și numai formula epeicului combinată cu saga nordică a vikingilor ar putea să dea seama despre acest incomparabil fenomen.

Ceea ce știm cu oarecare certitudine este că mișcarea frontierei spre vest (spre Pacific) a însemnat o „*adâncire a experienței americane*”, mai exact spus, s-a suprapus peste fenomenul însuși al „*americanizării*”. Frontiera a creat America. Fenomenul este comparabil, la scara unui continent, doar cu înaintarea frontierei romane, care a creat Europa. Așa cum înaintarea spre Pacific a creat Marea Americă, uriașul „popor american”, tot astfel înaintarea frontierei romane în cele trei direcții: africană, atlantică și continentală, a creat „tipul european”, care era unul – *cives romanus* – în tot cuprinsul imperiului, devenit astfel „*orbis terrarum*”. Fenomenul nu s-a mai repetat de atunci, nici chiar cu Bizanțul, ori cu *Imperiul otoman sau rusesc*, nici unul dintre imperiile postromane n-a mai reușit să creeze o nouă sinteză, un „popor” nou

* Din lucrarea „*Sociologia și geopolitica frontierei*”, editor Ilie Bădescu, 400 p., în curs de apariție la Casa de editură „Frăția Latină”, în Editura „Floare Albastră”.

ca *Roma* în vechime și ca Europa americană în modernitate. Ciclul expansiunii americane este deci singurul comparabil cu marea expansiune romană și istoria Americii poate fi socotită drept „ciclul roman“ (imperial) al expansiunii Europei moderne. Înaintarea spre Pacific este comparabilă, așadar, numai cu expansiunea Romei, atât ca amplitudine cât și ca fenomen de civilizație. Ambele au purtat un germen civilizator, au difuzat în spațiul de expansiune o nouă *civilizație* nu doar o *stăpânire*, așa cum s-a întâmplat cu alte imperii (în special cu cel otoman și rusesc, în ambele lui cicluri: țarist și comunist).

Înaintarea spre vest (westward march) a creat instituțiile americane și caracterul național american, a creat America, acest „miracol“ al epocii moderne. Cu acest fenomen, pe care-l denumim „fenomen al frontierei“, paradigmele științelor umane au fost răscolite. Grație „*înaintării frontierei americane*“ și studiilor pe *viu* ocazionate de acest fenomen, putem afirma fără sfială că, frontiera ca fenomen este un *factor creator* de primă însemnătate.

Observând modul în care *frontiera a înaintat* (the way in which the frontier advanced) ne dăm seama că această „deplasare“ a fost un „fenomen social total“, adică a modelat totul: moravuri, instituții, comunități, profesii și practici, culturi și mentalități, spiritul și structurile psihice, a imprimat acele predispoziții stilistice în atitudinile și conduita marilor colectivități, care ne îngăduie să vorbim despre un „caracter național“. („*As Americans observed their pioneering countrymen in this westward march, they learned a great deal about the way in which the frontier advanced, and they speculated occasionally about the effect of this expansion on the national character and institutions. They recognized that identifiable motives impelled some to leave the security and comfort of settled communities the danger and discomfort of pioneer life. They saw that the pattern of settlement was duplicated on each successive frontier, although always with variations. They observed that standard types were emerging in the successive wests – fur trappers, herdsmen, backwoodsmen, pioneer farmers, equiped farmers, and town planters, to name a few – and that these were present on all frontiers although seldom in the same proportion*“, cf. *ibidem* p. 2–3). Este pentru noi, în afară de îndoială că tot astfel se va fi desfășurat înaintarea frontierei romane, care nu s-a redus sub nici o formă doar la înaintarea legiunilor romane, ci a implicat o formidabilă „*revoluție a motivațiilor*“ care i-a împins pe mulți să părăsească „*securitatea așezărilor stabile*“ pentru pericolele și disconfortul vieții de „*pionieri*“ ai noilor teritorii. Odată cu soldații romani s-au unit capitaliștii metropolei (altfel de unde resursele pentru construcții precum apeducte, drumuri, băi și circuri?), minerii, mari corpuri de meșteșuguri, fermierii pământurilor deștelenite, mari agricultori (cu un echipament agricol la vârf), fondatorii de orașe (town planters) etc., etc.

Simion Mehedinți are dreptate să considere Dacia o „*Americă*“ a anti-chității romane. Fără o asemenea „*revoluție a motivațiilor*“ sau „*impulsuri*“

lor“, expansiunea romană e de neconceput. Lucrul acesta devine vizibil pentru cel ce examinează fenomenul frontierei americane, al înaintării sale spre vest. Psihologia acestor oameni este și ea de o factură specială, capabilă de noi sinteze, extrem de permeabilă la obiceiurile locului, învățând rapid și enorm în mișcare, modelând spațiul și lăsându-se modelați de mediul locurilor pe care le parcurg și în care se opresc succesiv să trăiască (esența „frontierei succesive“), fixând astfel *bornele* unei noi civilizații în ținuturile de frontieră etc. etc.

2. FRONTIERA NECONTROLATĂ. EXPERIENȚELE FRONTIEREI

Frontiera americană este, în altă ordine de idei, un exemplu de „frontieră liberă“, adică o frontieră care și-a creat singură psihologiile, tipurile umane, modelul de societate (conviețuire), instituțiile și caracterul național. Propunem să se facă deosebirea așadar, între „*frontiera liberă*“ și „*frontiera necontrolată*“, care, altminteri spus, antrenează în mișcările ei consecințe dezastruoase asupra populațiilor locale, fără ca *ceva* intrinsec (ordinea sau legea oamenilor frontierei) sau extrinsec (regula cuceritorului) să exercite vreun control sau vreo limitare asupra acestor efecte negative, dezastruoase. Majoritatea imperiilor răsăritene moderne se încadrează aici, adică antrenează în expansiunea lor un fenomen de frontieră necontrolată. „Capitalismul fiscal-comercial“ spre deosebire de cel „occidental“ are și el un asemenea caracter, de forță care dezlănțuie în zona sa de expansiune o „frontieră necontrolată“. Imperiile etnocratice sau cele de substituție se dezvoltă după același model al frontierei necontrolate. Exploziile antiromânești în unele straturi ale maghiarimii transilvănene care au condus uneori la atrocități sunt expresia caracterului necontrolat al frontierei austro-ungare în Transilvania. Manifestările etnocrației ruso-comuniste în Basarabia sunt și ele expresii ale frontierei necontrolate a Imperiului ruso-sovietic.

Este absolut necesar să nu facem confuzie între „frontiera necontrolată“ (uncontrolled frontier) și „frontiera liberă“ proprie situațiilor pe care sociologia americană le asimilează cunoscutelor „*experiențe de frontieră*“ (pioneering experiences). Alexis de Tocqueville, considera că democrația americană este o creație a frontierei americane. El a scris despre o „*democrație a frontierei*“ (frontier democracy), apreciind că, peste tot în Statele Unite, „*spiritul democratic*“ a fost asociat „*experiențelor de frontieră*“ (pioneering experiences). Viața americană este, în acest sens, „*viața de frontieră*“, este chiar creația frontierei. Nicăieri nu se poate verifica mai bine, ca în acest caz, rolul de *factor creator* al frontierei.

Teoria frontierei este o alternativă la teoria „izvodală“, conform căreia modul de a fi al societăților moderne, instituțiile moderne s-au născut dintr-o sursă, un germene localizat în societățile medievale, dezvoltându-se apoi treptat până când au atins starea matură. Teoria frontierei, dimpotrivă, fixează originile unei culturi, ale unui mod de a fi, în experiențele frontierei (pioneering experiences). Cazul american este, cu adevărat, cel mai concludent. Situația a devenit vizibilă grație cunoscutului eseu al lui Frederick Jackson Turner, *The Significance of the Frontier in the American History* (prezentat la o conferință a Asociației Americane de Istorie din Chicago, în 1893). În viziunea lui Turner instituțiile americane n-au evoluat pur și simplu dintr-un „germene“ medieval, diferențele majore dintre poporul american și popoarele europene avându-și sursa în experiențele frontierei. *„Particularitatea instituțiilor americane constă în faptul că ele au fost constrânse să se adapteze, ele însele, schimbărilor unui popor în expansiune – schimbărilor implicate de traversarea unui continent, de cucerirea unor teritorii virgine și de dezvoltarea în fiecare arie a unei vieți urbane complexe pornindu-se de la condițiile economice și politice primitive ale frontierei (...). Astfel, dezvoltarea americană nu este o simplă înaintare liniară, ci implică o continuă reînnoire la condițiile primitive în cadrul (pe linia) unei frontiere care înaintează continuu și antrenează o nouă dezvoltare pentru această arie“* (de frontieră). („American social development has been continually beginning over again on the frontier“). *„Această permanentă renaștere, această fluiditate a vieții americane, această expansiune spre vest cu oportunitățile ei, acest contact continuu cu simplitatea societății primitive furnizează forțele care predomină în caracterul american“* (Martin Ridge și Ray A. Billington eds., *American Frontier Story*, New York, 1969, p. 17). Există, iată, și în cazul Americii o dualitate a paradigmelor frontierei. A explica America de pe poziția „coastei Atlanticului“ nu este același lucru cu a o explica de pe poziția „Vestului“. Turner apreciază că *„adevăratul punct de vedere în istoria națiunii americane nu este Coasta Atlanticului, ci Marele Vest“* (ibidem, p. 17). Chiar sclavia ocupa un așa de mare rol în istoria Americii datorită relației sale cu *„expansiunea spre vest“*. Frontiera nu înseamnă, în acest caz, ceea ce se arată a fi ea pentru Europa post-medievală: *„o linie fortificată despărțind populații dense“*. Geografic, frontiera americană constă din întreaga ei „centură“ care cuprinde pământuri nelocuite (free land) („The Indian Country and outer margin of the «settled area» of the census report“, p. 18). Această *„margine a locuirii“* (margin of settlement) are o densitate care abia trece de doi locuitori pe mila pătrată (ibidem).

Sociologic vorbind însă, *„în colonizarea Americii trebuie să observăm cum anume viața europeană a penetrat continentul și cum anume America a modificat-o, a dezvoltat-o și a reacționat asupra Europei. Istoria noastră timpurie este studiul germenilor europeni care s-au dezvoltat în mediul ame-*

rican. Prea multă atenție a fost acordată originilor germanice și prea puțină factorilor americani. Frontiera este linia celei mai rapide și mai eficiente americanizări“ (p. 18).

Iată dar modelul turnerian al frontierei.

a. dezvoltarea prin continua reîntoarcere (la aceleași date origine ale modelului american genuin);

b. afirmarea sau înaintarea spațială a vieții europene printr-o continuă ripostă, reacție la modelul european nuclear.

c. americanizarea agentului pe măsura înaintării lui de la est spre vest. Numim acest proces „autohtonizare“, adică transformarea noului sosit în „omul pământului“ sau al „locului“.

Dezvoltarea prin *întoarcere* (ab originem), transformarea progresivă a *modelului nuclear* a colonistului și autohtonizarea, transformarea noului sosit în „om al locului“ sunt trăsături care aproximează procesul sociologic al frontierei.

Așa se face că, încetul cu încetul, colonistul „*transforma mediul genuin al locului, dar rezultatul nu este vechea Europă nici pur și simplu dezvoltarea germenilor germanici (...). Fapt este că aici pare un nou produs, care este american“* (p. 18). Este drept că, la început, în prima sa linie, când frontiera a atins coastele Atlanticului, ea era „*frontiera Europei într-un sens foarte veridic. Pe măsură ce-a înaintat spre vest, însă, frontiera a devenit tot mai mult americană (...). Astfel, înaintarea frontierei a însemnat o progresivă ieșire de sub influența Europei, o creștere progresivă a independenței pe baze americane. Și a studia această înaintare, a-i studia pe oamenii care s-au afirmat în aceste condiții, rezultatele economice, politice și sociale ale acestei înaintări înseamnă a studia partea americană a istoriei noastre...“* (p. 18).

3. FRONTIERA CA FENOMEN SOCIAL TOTAL

Modelul turnerian are o valabilitate situată deasupra cazului american, cum o să vedem mai încolo. Este un model pe deplin aplicabil pentru studiul frontierei romane în antichitate, ca și pentru studiul frontierei occidentale în epoca modernă. Așa cum înaintarea frontierei europene dincolo de Atlantic a însemnat nu pur și simplu europeanizarea Americii, ci poate că, în primul rând, americanizarea Europei, tot astfel înaintarea Romei pe cele trei direcții – spre Africa, spre Atlantic și spre Dacia (fațada continentală) a însemnat: **a.** africanizarea Romei; **b.** galo-germanizarea ei și **c.** dacizarea acesteia. Liniile înaintării ei au fost în principal trei: **a.** hispano-africană; **b.** galo-britanică și **c.** traco-ilirică. Ne așteptăm deci să identificăm cele trei modele moștenitoare

ale Romei; a. romanitatea mediteraneană (din mediul căreia a ieșit modelul mozarab); b. romanitatea apuseană (din mediul căreia a ieșit modelul carolingian) și c. romanitatea orientală (din mediul căreia a ieșit modelul bizantin). Acestea sunt sintezele care au ieșit din înaintarea frontierei romane, așa cum din înaintarea frontierei europene (sau occidentale) în America a ieșit modelul american (sau poate că America ea însăși conține trei modele distincte – ori două sau mai multe – care vor ieși la iveală mâine, deosebind lumea coastei atlantice newyorkeze de lumea vestică a Californiei și pe amândouă de lumea sudică a Texasului). Oricum, examinarea atentă a paradigmei turneriene se dovedește obligatorie într-o lucrare consacrată frontierei (motiv pentru care stăruim încă asupra acestui studiu, unic în sociologia mondială).

Ce a promovat frontiera în procesele ei de înaintare? *„Mai întâi vom observa că frontiera a promovat formarea unei naționalități compozite pentru poporul american, coasta a fost preponderent engleză, dar valurile ulterioare ale imigrării continentale au traversat coasta spre ținuturile nelocuite“* (p. 18). Elementul dominant al stocului frontierei coloniale a fost constituit din irlandezi, scoțieni, germani, olandezi (din Pennsylvania). Lor li s-au atașat „*eliberații*“ (cei ce și-au răscumpărat eliberarea). *„În general, acești eliberați (redemptioners) făceau parte dintr-un stoc non-englez. În creuzetul frontierei, imigranții erau americanizați, eliberați, fuzionând într-o rasă mixtă, neengleză atât în naționalitate cât și în caracteristici. Procesul s-a desfășurat continuu din primele zile până azi“* (p. 19).

Turner atrage atenția că nu trebuie să interpretăm eronat faptul vorbirii limbii engleze ca „*limbă comună*“ sau „*de stat*“, adică nu trebuie să extrapolăm această trăsătură asupra „*caracterului poporului american*“, care este *ne-englez*. *„La mijlocul secolului al XIX-lea, elementul germanic din Wisconsin era atât de numeros (predominant) încât unii publiciști militau pentru crearea unui stat germanic din această comunitate, concentrând astfel colonizarea lor. Un atare exemplu ne avertizează să nu extrapolăm faptul că în America există o limbă engleză comună în credința că stocul este de asemenea englez“* (p. 19). Mai mult chiar, *înaintarea frontierei a diminuat dependența de Anglia* (ibid.).

O a doua trăsătură a frontierei constă în apariția unei „*cereri de comercianți*“. Pe măsură ce frontiera s-a îndepărtat de hinterlandul metropolei (în acest caz, de coasta Atlanticului), a sporit nevoia unei „*clase de comercianți*“, care să preia funcțiile schimburilor cu noile teritorii. *„Efectul acestei faze a acțiunii frontierei asupra zonei nordice devine vizibil când realizăm faptul că înaintarea frontierei a provocat apariția orașelor de coastă precum Boston, New York și Baltimore, care au intrat în rivalitate pentru ceea ce G. Washington a numit «comerțul extensiv și tot mai rentabil al unui nou imperiu»“* (p. 19). Încă o dată, e bine să remarcăm faptul că niciodată o frontieră nu este un fenomen omogen, monovalent, ci, dimpotrivă, un fenomen extrem

de complex, care antrenează în dinamismele sale întregul aparat al unei civilizații. De aceea, vom spune că *frontiera* nu înseamnă rarefierea unei civilizații, ci, din contra, precipitarea ei, creșterea densității elementelor acesteia în raport cu o formidabilă *ofertă de creștere*, cu o adevărată „țară a făgăduinței”. Nu întâmplător, fenomenele de frontieră resuscită mitul „țării făgăduinței”, oamenii frontierei capătă acea forță interioară a marilor comunități mesianice, a acelor colectivități care poartă cu ele o extraordinară „revoluție a speranței”. Dintr-o asemenea revoluție a speranței se nasc apoi „religiile frontierei”, care, în genere, sunt religii eshatologice, milenariste.

Înțelegem, iată, de ce America nu este a creștinismului original, european (catolic sau ortodox), ci a unui creștinism reformat de aceste nuclee mesianice, de curentul eshatologic pe care-l dezvoltă populațiile frontierei. La revoluția motivațiilor se adaugă, o revoluție a speranței și ambele trăsături devin, apoi, elemente definitorii pentru noul popor care se naște, pentru ceea ce s-ar putea denumi „caracter național”. Poporul american, ca toate popoarele frontierei, este un *popor voluntarist și mesianic*, nutrește deci o teribilă încredere în performanță, în faptă și în viitor. Din valorizarea faptei a ieșit întreaga filosofie americană, pragmatismul, după cum din valorizarea viitorului, a speranței, a ieșit religia americană, care este una neo-protestantă (a dat, adică, un nou avânt, o nouă întemeiere protestantismului).

Iată, dar, că experiența frontierei este un fenomen total care creează toate *trăsăturile matriceale* ale unei culturi, adică o nouă *matrice culturală*, un nou *tipar etnospiritual* (un nou popor) și o *nouă religie* (inclusiv o nouă morală, o nouă metafizică și, de ce nu, o nouă viziune asupra formei, deci o altă estetică). Fenomenul frontierei este, iată, un „*fenomen social total*” (M. Mauss), adică un fenomen care modelează toate caracteristicile de viață ale unei întregi colectivități. Prin studiul frontierei americane putem dobândi șanse noi pentru înțelegerea altor frontiere aflate în expansiune (precum frontiera occidentală, care-a intrat în expansiune începând cu secolul al XVI-lea) ori, în antichitate, frontiera romană sau, în fine, frontiera bizantină, otomană, ruso-kominternistă, în epocile medievală și modernă. Întorcându-ne la cazul frontierei americane, vom reține celelalte trăsături evidențiate de Turner.

4. FRONTIERA AMERICANĂ ȘI GENEZA NAȚIONALISMULUI MODERN NAȚIONALISM, DEMOCRAȚIE, CAPITALISM

Una dintre caracteristicile frontierei constă în modelul ei integrator, antisecesionist, non-fragmentarist. Regiunea care sintetizează cel mai bine această caracteristică este regiunea centrală (Middle region). „*Regiunea centrală, în care se intră prin portul New York, a fost o poartă deschisă spre întreaga Europă. Partea de sud a zonei de coastă este reprezentată semnificativ de tipul englez, modificat de climatul cald și de munca cu sclavi, trăind după un tipar seniorial pe marile plantații; Noua Anglie este reprezentativă*”

pentru o mișcare engleză specifică – puritanismul. Regiunea centrală a fost mai puțin engleză decât alte zone. Ea cuprindea un bogat amestec de naționalități, o societate cu o largă variație interioară, un oraș amestecat și un sistem de guvernare locală, o viață economică variată, multe secte religioase. Pe scurt, a fost o regiune mediind între Noua Anglie și Sud, între Est și Vest. Ea a reprezentat acea naționalitate compozită pe care o înfățișează Statele Unite contemporane, acea juxtapunere de grupuri ne-engleze, ocupând o vale sau o mică așezare și trădând unele reflecții ale hărții Europei în varietatea lor. Era democratică și non-secesionistă, dacă nu chiar națională; «oameni blânzi, toleranți și optimiști, puternic înrădăcinați în prosperitatea materială. Este o regiune tipică pentru Statele Unite (...). Această regiune a devenit regiunea americană tipică. Chiar New-Englander (...), întârziind în New York ori în Pennsylvania în drumul său spre vest, își pierde ceva din persistența atitudinii sale separatiste, secesioniste» (p. 21). Frontiera a creat deci și filosofia anti-secesionistă naționalistă. „Totmai această tendință naționalistă a Vestului a transformat democrația lui Jefferson în republicanismul național al lui Monroe și în democrația lui Andrew Jackson. Vestul Războiului din 1812, Vestul lui Clay, Benton și Harisson, al lui Andrew Jackson (...) a avut o solidaritate specifică cu tendințele naționale“ (p. 22). „Sclavajul a fost trăsătura secesionistă care nu poate fi negată, dar în Vest el n-a putut rămâne secesionist“ (ibidem).

Frontiera a creat, iată, naționalismul american și, în ciuda aparențelor, ea nu susține secesionismele, ci, dimpotrivă, așa cum ne-o dovedește cazul Americii, „*Mobilitatea populației înseamnă moartea localismului și frontiera de vest a acționat irezistibil spre delocalizarea populației. Efectele au acționat invers, dinspre frontieră, și au afectat profund Coasta Atlanticului, și chiar Lumea Veche*“ (deci Europa, n.a.) (p. 22). Frontiera americană, într-un anume sens, dacă n-a creat naționalismele europene, le-a stimulat în orice caz. Willson-ismul este expresia acestei tendințe americane pe tot continentul european. Când America sfârșise prin a deveni națională, curentul acesta a traversat Atlanticul și, prin influența inversă a creat Europa națiunilor, Europa Păcii de la Versailles și de la Trianon. Această pace, cea mai înaltă pace de tipar european, este ea însăși, în mare măsură, creația (prin reflex) a frontierei americane, a înaintării frontierei spre vest ori, dacă vrem, culminația acestui proces și deci încheierea lui. Alături de tendința naționalistă în Europa, care este un reflex culminant al frontierei americane (al înaintării acesteia spre vest, spre Pacific, de unde, prin efect răsturnat, modelează, iată însăși Europa), o altă tendință va marca în chip decisiv Europa și care, în viziunea lui Turner este tot o influență a frontierei americane.

„*Cel mai important efect al frontierei, remarca Turner, a fost propaganda democrației [în America] și în Europa. Așa cum s-a subliniat, frontiera este generatoare de individualism. Societatea complexă este precipitată de ținuturile sălbatice spre un fel de organizare primitivă bazată pe fa-*

milie. Tendința este antisocială. Ea mai produce antipatie față de orice control și mai ales față de orice control direct“ (p. 22). Chestiunea are valabilitate mai largă decât ne închipuim și ne ajută să înțelegem mai bine astăzi procesele de expansiune a capitalismului sălbatic în Europa de răsărit după 1989. În ciuda profetilor neo-comunismului, teoria lui Turner ne arată că orice „frontieră necontrolată“ (deci „sălbatică“) antrenează o retragere în familie, într-o organizare care întărește (nu slăbește) comunitatea familială, și deci o reacție contra oricărei forme de control direct, supraordonat.

Încât procesele *tranziției* actuale susțin, în mod fatal, orientarea democratică și atitudinea favorabilă unei *întăririi a autorității*, nu indică nici pe departe orientări spre neo-comunism ori spre neo-totalitarism, cum se afirma în texte publicistice superficiale, ci este, mai degrabă, o atitudine proprie tiparului de organizare comunitar-familială (care are nevoie de un anumit autoritarism instituțional, singurul care este benefic organizării familiale și deci democrației de tip american, bazată pe *libertăți individuale*, dar și pe un puternic „*spirit comunitar*“). Acest „*individualism al frontierei*“ a „*promovat dintru început democrația*“ și, în general, promovează democrația în cadrul tuturor experiențelor de frontieră, grație tocmai caracterului *liber*, oarecum sălbatic, necontrolat al acesteia. Într-un anumit sens, s-ar putea ca această tendință să fie prea puternică și să amenințe chiar *comunitatea* (de orice fel), adică să acționeze distructiv asupra spiritului comunitar și, în aceste cazuri, ea este contracarată de reacția inversă care cere un climat de autoritate și de protecție a vieții comunitare.

Așa se face că statele care au intrat în *Uniune* (statele frontierei) au venit în ea cu prevederile sufragiului democratic. „*Vesticul New York (western New York) a fost cel care a forțat o extindere a sufragiului în convenția constituțională din 1821; iar Virginia de vest a fost aceea care a constrâns regiunea de coastă (tidewater region) să cuprindă prevederea unui sufragiu mai liberal în constituția din 1830 și să admită regiunii de frontieră reprezentarea mai proporțională cu aceea a aristocrației din regiunea de coastă. Triumful democrației ca forță eficientă a națiunii s-a produs odată cu predominarea vestică sub Jackson și sub William Henry Harrison și a însemnat triumful frontierei – cu toate elementele sale bune și rele“ (p. 22).*

5. SPIRITUL FRONTIEREI

Frontiera dezvoltă, iată, trăsături pozitive și negative (în acest caz, excesul de individualism, egocentrismul împingând libertatea individuală dincolo de marginile măsurate, ceea ce afectează „*spiritul civic*“, conducând la slaba valorizare a onoarei în afaceri, moneda inflaționistă, afaceri bancare riscante etc.). Turner stabilește chiar o regularitate în ceea ce privește integritatea afacerilor financiare și perioadele de expansiune a frontierei. „*Fiecare dintre perioadele de slăbire a integrității financiare coincide cu perioadele de apariție a unui nou set de comunități de frontieră*“ (p. 23).

Alături de revoluția motivațiilor și a speranței, acest capitalism sălbatic, speculativ, etc. este o altă trăsătură definitorie pentru procesul (procesele) de frontieră. În toate aceste trei cazuri avem de-a face, într-un sens, cu o dezorganizare interioară a emoționalității. Toate simțurile par a fi în exces: dorința de câștig cu orice preț (instinctul câștigului), spiritul întreprinzător (instinctul muncii – workmanship instinct) și sentimentul de încredere în viitor (un fel de „instinct al timpului”). Alături de acestea, Turner subliniază și trăsăturile intelectuale ale frontierei. *„Trăsăturile cele mai puternice ale intelectualului american sunt datorate frontierei“* (p. 23). *(„That worseness and strenght combined with acutness and inquisitivness; that practical, iventive turn of mind, qinck to find expedients; that masterful grasp of material things, lacking in the artistic but powerfull to effect great ends; that restless, nervous energy; that dominant individualism, working for good and for evil, and withal that buoyancy and exuberance which comes with freedom – these are traits of the frontier, or traits called out elsewhere because of the existence of frontier“* p. 23).

Putem vorbi, iată, de o economie și o sociologie a frontierei, de o antropologie și o psihologie a frontierei, de o religie, o filosofie și o morală a frontierei și, nu în ultimul rând, de o politică a frontierei. Toate acestea ne avertizează că frontiera este un fenomen extrem de complex și că experimentalismul actual în domeniul frontierei n-are nimic de-a face cu spiritul frontierei, ci dimpotrivă. Elaborarea de către Turner a *„ipotezelor frontierei“* a înzestrat știința societăților cu un nou instrument de cunoaștere care nu trebuie ignorat dacă vrem să facem pași în direcția unei mai bune înțelegeri a popoarelor și între popoare, religii, culturi și civilizații. Secolul al XXI-lea va fi unul al triumfului deplin al paradigmelor frontierei, în toate domeniile. Frontierele nu dispar în secolul al XXI-lea, frontierele își dau rodul lor plinar în toate domeniile abia în epoca multiglobalizărilor.

Să luăm aminte, așadar, la această idee revoluționară a lui Turner: mișcarea unei frontiere poate crea o lume. Lumea în care trăim noi astăzi, cu părțile ei bune și rele, este deopotrivă creația frontierelor, a mișcării frontierelor în diversele zone ale planetei. Va trebui să părăsim, iată, paradigma antropologiei istoriciste (atât de strălucit ilustrată de un Le Goff, de pildă) care căuta originile Europei moderne în germenii societăților medievale, în acel *„lung ev mediu occidental“*. Europa este deopotrivă creația mișcării frontierelor sale interioare, ca și a înaintării proprii sale frontiere (externe). Ea este, în bună măsură, bunăoară, creația frontierei americane, adică a frontierei sale transatlantice. Înaintarea spre Pacific a antrenat o radicală schimbare la față și de destin a Europei însăși, adică a Vechii Lumi. Tot astfel, un fenomen ca acela al frontierei ruso-comuniste a marcat destinul popoarelor răsăritene (cel puțin) mai mult decât ne putem imagina. Dacă vom ignora fenomenul frontierei și serviciul paradigmelor ei în procesul cunoașterii, vom risca să eșuăm într-un chip lamentabil în actul autocunoașterii noastre ca destin și identitate europeană.